

УЧАСТЬ НАЩАДКІВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ЛЕВКА І АНАНІЯ ШЕВЧЕНКІВ
У СЕЛЯНСЬКОМУ ПОВСТАНСЬКОМУ РУСІ 1918 Р.

У статті висвітлено участь у селянському повстанському русі 1918 р., зокрема в Звенигородському збройному повстанні, нащадків Тараса Григоровича Шевченка – Левка і Ананія Шевченків. Простежено розгортання масового селянсько-повстанського руху в Україні 1918 р.

Ключові слова: селяни, повстання, австро-німецькі війська, селянський повстанський рух, Гетьманат, Левко Шевченко, Ананій Шевченко.

29 квітня 1918 р. за підтримки частини землевласників, фінансово-промислових кіл та німецького військового командування до влади в Україні шляхом перевороту прийшов нащадок козацько-шляхетського роду Скоропадських – Павло Скоропадський. Того ж дня на Всеукраїнському хліборобському конгресі його обрано гетьманом України. У „Грамоті до всього українського народу” повідомлялося про розпуск Української Центральної Ради (УЦР) і земельних комітетів, про звільнення усіх міністрів та скасування всіх законів і розпоряджень Генерального Секретаріату і Тимчасового уряду щодо власності, відновлювалося право приватної власності, підтверджувалися права малоземельних селян на отримання землі тощо. Одночасно було опубліковано „Закони про тимчасовий державний устрій України”, згідно з якими проголошувалась Українська Держава, вся повнота влади переходила до гетьмана України, який ставав Верховним головнокомандувачем української армії і флоту.

Більшість населення України негативно відреагувала на державний переворот. Вже у другій декаді травня відбулися масові форуми із достатньо широким представництвом: селянський і робітничий з’їзди, з’їзди УСДРП, УПСР та ін. Їх учасники всупереч гетьманським розпорядженням ухвалили резолюції з рішучим осудом перших кроків режиму та обіцянками протидіяти йому [22].

Не сприйняла нову владу й переважна більшість українських селян. Ось що писала повітова газета „Звенигородська думка” Київської губернії на початку травня 1918 р.: Бажаєм Павлушо тобі на великдень / Злетіти з посади і носа розбити / Забрати в кишеню монатки гетьманські / Летіти, летіти й

летіти...[2]. А ось про що йшлося у звіті генерального штабу гетьманських військ від 22 травня 1918 р.: „У Вінницькому повіті селянами сс. [сіл – В.Щ.] Махнівки, Лісянки, Людавки винесен приговор не визнавати нової влади і послати делегатів до Києва, а селяни Юзвинської волості: сс. [сіл – В.Щ.] Бохоники, Юзвин, Медвеже Вушко, Широка Гребля, Черлиноків, Біскупка та Юзвинський Майдан не визнають ніякої влади. Не виконують розпорядження влади селяни Малої Жмеринки [19, с. 44]. Ототожнюючи державний переворот із присутністю в Україні німецько-австрійських військ, II селянський з’їзд, який відбувся 11 травня 1918 р. в Києві, прийняв наступну резолюцію*: „Всеукраїнський селянський з’їзд, який з’їхався від всіх повітів України і презентує двадцятимільйонне селянство, об’являє протест проти втручання німців у внутрішні політичні справи України, що виявилось в державному перевороті і заявляє всім громадянам Української республіки, що: 1) селянство не визнає обраного поміщиками гетьмана; 2) Україна залишається Народною республікою зо всіма здобутками революції. Земля ні в якому разі не переходить назад у власність, як то зазначають в гетьманській грамоті поміщики; 3) звертається до німецького народу і уряду проти українського народу і не допустити пролиття крові цих двох народів; 4) за центральну українську владу селянство визнає Установчі Збори, яким пропонує негайно зібратись; 5) для підтримки установчих зборів і здобутків революції другий селянський з’їзд постановляє організувати селянство по повітах в бойові дружини і підготуватись до виступу; але виступати не окремо, самовільно, а тільки по наказу центральної організації; 6) селянський з’їзд звертається до всіх робітничих і

* Стиль викладу і правопис збережено.

демократичних організацій встановити на захист революції і прав, і з'єднатись з селянством для боротьби з контрреволюцією. Брати селяни! Земля і воля в небезпеці. Надійшла чорна хмара на нашу країну, яка хоче знову пригнітити селянство, залишаючи його в бідності і темноті. Встанемо ж всі на боротьбу з контрреволюцією. Умрем, а землю і волю не оддамо" [14, с. 3].

Правлячий режим за непослух жорстоко карав селян, в тому числі й смертними вирокami. Так, наприклад, з 8 по 12 квітня 1918 р. у Катеринославському повіті австро-німецький загін розстріляв 27 селян [16, с. 53]. Відомий український політичний і державний діяч В. Винниченко згадував: „На села шугнуло [після приходу до влади в Україні П. Скоропадського – *В.Щ.*], скреготучи зубами від сласної люти, поміщицтво. Озброєне німецьким генералом, воно сказано кинулось до помсти над селянством..., ... кожне село, кожна селянська хата були обкладені страшенними контрибуціями, розмір яких вирішався самими поміщиками... Більшість поміщицьких кодл для здирання цих контрибуцій, не задовольняючись німецькою „допомогою”, мали власні карні відділи, складені з бувших стражників, урядників, поліцаїв... Не задовольняючись грошовими карами... [поміщики – *В.Щ.*] робили полювання на людей для забави з собаками... Людей закопували по шию в землю й тримали так до смерті... Жінок і дівчат насилували майже публічно й за найменший опір убивали тут же. Ті села, в яких знаходилося хоч невелика група селян, що виявляли словом чи вчинком протест, часто громились німецькою артилерією й випалювались до останньої хати. На поміч поміщикам виступив і Уряд. Він у кожному повіті сформував з руських офіцерів, жандармів і бувших поліцаїв так звані „карні сотні”... ... [поміщик – *В.Щ.*] викликав „карну сотню” й село вкривалося трупами, каліками й пожежами. Я вже не кажу про те, що економічно грабіж ішов самий одвертий. Контрибуції самі собою, а економічна експлуатація сама собою” [3, с. 47–49].

Відновлення на селі влади поміщиків та поміщицького землеволодіння викликало значне незадоволення українського селянства та піднесення селянського руху. Додавався й опір селян намаганням окупаційного командування вивезти до Німеччини та Австро-Угорщини обіцяне УЦР та гетьманом П. Скоропадським збіжжя. Це призвело до

найбільш гострої форми селянського руху і відкритого протесту селян – повстанського руху. В історіографії селянського повстанського руху доби Української революції 1917–1921 рр., його масовим початком вважають весну – літо 1918 р. [19, с. 8], коли розгорталось антинімецьке повстання. Маємо значну кількість документів щодо цього. Окремі з них підтверджують розмах і широту селянсько-повстанського руху літа 1918 р. Так, у повідомленні кам'янецького повітового коменданта подільському губернському комісару від 23 квітня 1918 р. йдеться про роззброєння та арешт селян повіту, що готувалися до повстання проти окупантів [19, с. 38]. Видання „Нова рада” від 24 травня 1918 р. повідомляла про бій 22 травня 1918 р. між австрійськими військами та селянами сіл Качківки, Писарівки та ін. Ямпільського повіту Подільської губернії [17]. У травні проти німецьких військ виступили селяни Полтавщини: до Золотоноші були вислані каральні загони, а в Пирятинському і Лубенському повітах проти повстанців німці застосували артилерію [20]. У телеграмі від 28 травня 1918 р. Черкаському повітовому старості Київської губернії начальник 4-ї дільниці міліції Скрипниченко повідомляв про збройну сутичку німецьких військ і селян Попівки, Санжарихи, Терехівки Ротмистрівської волості [7]. З повідомлення волинського губернського старости подільському губернському старості від 1 червня 1918 р. дізнаємось про підготовку збройного повстання в Літинському повіті [19, с. 50]. У рапорті начальника особого відділу Бусло при штабі гетьмана України від 6 липня 1918 р. йдеться про повстання селян у Звенигородському повіті, що почалося 3 червня того ж року і було підтримане загонами Вільного козацтва [25, с. 116–118]. Значних розмірів у липні 1918 р. набуло повстання у Таращанському повіті Київської губернії: київський губернський староста у секретно-екстренній доповіді до міністра внутрішніх справ 18 липня повідомляв, що „повстанцы занимают значительную территорию... .. могут весьма серьезно угрожать государственному порядку...” [18, с. 114]. Прокурор Житомирського мирського окружного суду 26 липня 1918 р. повідомляв прокурору Київської судової палати про збройний виступ 23–26 липня 1918 р. проти австро-німецьких військ селян Авратинської і Базалійської волостей Волинської губернії [1, с. 142]. У серпні 1918 р. зазнало поразки

значне селянське повстання на Чернігівщині, підтримане українськими есерами та більшовиками. На кінець літа 1918 р. зруйнувались сподівання лівих українських есерів та більшовиків підняти в Україні загальне збройне повстання, а разом з тим провалилися спроби більшовицького Центрального військово-революційного комітету на Чернігівщині започаткувати новий етап повстанського руху [9, с. 1].

Одним з найбільших виступів селян проти політики та присутності в Україні німецьких військ було селянське повстання півдня Київщини, що розпочалося у Звенигородському повіті, а потім поширилось на Таращанщину, Уманщину, Канівщину, інші регіони Правобережжя та на Лівобережну Україну. Іскрою, що запалила повстання стала поведінка карного загону, який прибув до Лисянської волості Звенигородського повіту у відповідь на відмову місцевих селян відновити там панську економію. Селяни с. Орли названої волості підстерegli той загін і знищили. Повстання перекинулось до волосного містечка Лисянка. Волосний революційний комітет, створений напередодні лівими есерами визнали повстання передчасним, але підтримали його [18, с. 108]. Звенигородське збройне повстання, що розпочалося у Лисянській волості, мало великий вплив на народні маси і послужило поштовхом до виникнення протиокупаційного та антигетьманського руху в багатьох інших регіонах України, сприяло подальшому розвитку громадського суспільства, збагатило досвід селянства в його боротьбі з окупантами. Українська патріотична еліта та народні маси відчували в собі сили для боротьби за відновлення демократичної держави [30, с. 57]. Рушійною силою повстання стали створені 1917 р., загони Вільного козацтва [10], які дали початок в Україні розгортанню вільнокозачого руху. Скоро його представники, незважаючи на заборону Вільного козацтва, все ж стали дієвою силою визвольного селянсько-повстанського руху в Українській революції 1917–1921 рр.

Слід відзначити, що селянські збройні формування, що стали складовою повстансько-партизанського руху, були у полі зору гетьманської контррозвідки: ретельно відстежувалась їх чисельність, дислокація, наміри ватажків. При цьому структури контррозвідки діяли спільно з державною вартою, військовими органами, австро-німецькими військами. Активно працювала агентура. Наприклад,

через агентуру були виявлені активні організатори повстанського руху в Звенигородському і Таращанському повітах – головних центрах зародження антигетьманського повстання в листопаді–грудні 1918 р. [21]

Хід, причини розгортання і поразка Звенигородського збройного повстання вже детально висвітлено у періодичних виданнях [30; 14]. Скажемо лише, що залишки селянського повстанського війська після закінчення у 20-х числах липня 1918 р. концентрації німецьких військ були оточені в районі м. Ставище Київської губернії. 29–30 липня 1918 р. відбулася генеральна битва [18, с. 116]. Повстанцям удалось прорвати кільце оточення і, форсувавши Дніпро біля Кайлового, через Чернігівську, Полтавську, Харківську губернії дістатись „нейтральної зони” [24, с. 54].

Мета даного дослідження полягає в спробі показати участь нащадків Тараса Шевченка в революційних селянсько-повстанських подіях 1918 р. У зв’язку з цим автор намагається висвітлити масовість селянського руху влітку 1918 р., визначити його причини, з’ясувати роль родичів славного поета Т. Шевченка по брату Микиті – Ананія та Левка Шевченків у найбільшому і одному із значимих виступів селян проти німецької присутності в Україні – Звенигородському збройному повстанні.

Інформації про Левка і Ананія Шевченків мало. Окремі фрагментарні відомості зустрічаємо в дослідженнях Р. Ковалю [12], наукових працях Ю. Кульчицького [13, с. 34, 35]. Так, автор книги „Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії” (К., 1998) Р. Коваль згадує А. Шевченка, коли того Звенигородський полковник Вільного козацтва С. Гризло під час відкриття Всеукраїнського з’їзду Вільного козацтва (3–7 жовтня 1917 р., м. Чигирин) запропонував на голову зборів: „Делегати однодушно привітали стрункого, молодого, років 30–32 чоловіка без руки” [12, с. 32]. У дослідженні „Шаблі з плугів: Український повстанський рух у визвольних змаганнях” (Львів, 2000) Ю. Кульчицький, розповідаючи про виступи селян у Звенигородському і Таращанському повітах Київської губернії, наводить інформацію про Л. Шевченка як керівника повстанців і підкреслює його моральні якості: „Розуміючи безвихідь становища і те, що боротьба з німцями не принесе користі, він наказав своїм повстанцям розбитися на малі загони, пробитися через німецьке оточення, закопати свою зброю та чекати слушної хвилини. Щоб звернути

ненависть німців із селян на себе, Шевченко здався німецьким військовим властям” [13, с. 34, 35]. Однак наведені матеріали не дають повного уявлення про зазначених осіб. Спробу цілісно висвітлити біографію братів Шевченків здійснили автори науково-довідкового видання „Край козацький” (К., 2004) [29, с. 319]. Проте наведені в дослідженні короткі статті не претендують на повне висвітлення життя і діяльності братів Шевченків. Разом з тим усі зазначені вище дослідження ґрунтуються на більш ранній мемуарній літературі. Так Р. Коваль посиляється на спомини отамана Я. Водяного „Вільне Козацтво в Чигирині” [4], Ю. Кульчицький – на спомини українського військового діяча, генерал-хорунжого армії УНР Ю. Тютюнника „Революційна стихія” [26]. Автори дослідження „Край козацький” – на працю О. Даценка „Історія Звенигородського Коша Вільного Козацтва” [6]. У матеріалах Я. Водяного, Ю. Тютюнника та О. Даценка найбільш повно подані відомості про Левка та Ананія Шевченків. Однак комплексне дослідження в історіографії відсутнє. Тому, на наш погляд, дослідження їх участі в подіях Української революції 1917–1921 рр., зокрема у селянському повстанському русі 1918 р. є досить актуальним. Автор цих рядків вже звертав увагу на братів Шевченків у праці „Звенигородське збройне повстання” [30; 17]. Однак, враховуючи завдання, які ставилися в зазначеному науковому дослідженні, їх постаті належного висвітлення не отримали.

Отже, точних років народження Ананія і Левка Шевченків, уродженців с. Керелівка** Звенигородського повіту Київської губернії – онуків Тараса Шевченка по брату Микиті, ми не маємо. Із припущення Я. Водяного 1917 р., що „Ананій Шевченко... молодий чоловік років 30–32...”, робимо висновок, що народився Ананій у проміжок з 1985 по 1987 рр. Стислу характеристику Ананія Шевченка черпаємо із спогадів Ю. Тютюнника: „Ананія Шевченка я знав давно – був у свій час тарасівським курінним у Вільному козацтві. Ананій ватажок юрби. Сміливий демагог, особисто хоробрий, він умів використовувати інстинкти юрби, але не мав належної освіти і не відзначався

високою моральністю”. Цю ж характеристику підтверджує і О. Даценко [6, с. 96]. А. Шевченко зажив слави у вільнокозацькому русі, який започаткувався весною 1917 р. на його батьківщині – у Звенигородському повіті на Київщині. В ході проведеної нами пошукової експедиції по Звенигородщині і в спілкуванні з жителем с. Гусакове Михайлом Іванченком – сином одного з козаків Гусаківського куреня Вільного козацтва, ми вияснили прізвища перших курінних отаманів Звенигородщини. Серед них – Ананій Шевченко, отаман Тарасівського куреня [10, с. 31]. Маємо цілком точне підтвердження про участь А. Шевченка у селянсько-повстанському русі доби Української революції, зокрема у Звенигородському збройному повстанні [30, с. 46]. Втратив одну руку, скоріш за все, на фронтах Першої світової війни. У листі колишньому Звенигородському повітовому коменданту М. Павловському він писав: „... Але будучи в дійсності потомок мого діда Тараса, я не дозволю плямувати мій рід. І навіть з однією рукою я зможу постояти за себе...” [28].

Дещо більше маємо інформації про Левка Шевченка. Він був молодшим сином у батьків. Незважаючи на те, що родина жила бідно, Л. Шевченку завдяки надзвичайній енергії вдалося одержати освіту. У 1917 р. він мав ранг сотника авіації. Його прізвище зустрічаємо в ході розбудови українських збройних сил УНР, зокрема української авіації. Так, коли командувачем Київської воєнної округи в 1917 р. було призначено колишнього бойового льотчика російської авіації підполковника Віктора Павленка і під його керівництвом українські війська київської залоги здійснили в ніч на 13 грудня роззброєння більшовицьких частин залоги***, які згодом вивезли у заздалегідь підготовлених потягах до Курська, то їх супровід здійснювали В. Павленка та поручник авіації Л. Шевченко. Останній на той час служив в 3-му авіапарку [27].

На превеликий жаль, організація і заходи щодо розбудови українського війська зустріла великий спротив тих кіл української державної і політичної верхівки, що орієнтувалися на мир з Німеччиною, або таки просто на „радянську” Росію. Ті сили вважали, що постійне військо є

* Праця друкувалась у журналі Дзвін: 1991. – № 7. – С. 84–95; № 8. – С. 92–107.

** Нині с. Шевченкове Звенигородського району Черкаської області. До початку XX ст. назва села – Керелівка, з початку XX ст. до 1929 р. – Кирилівка, з 1929 р. – Шевченкове.

*** З боку українців один чоловік загинув і чотирьох поранено. До київської залоги перейшло 70 гармат, 350 кулеметів, 5 мільйонів набоїв, літаки, бомби, військове майно.

знаряддям буржуазії для поневолення робітників і селян, а професійні офіцери є „наймитами буржуазії”. Вони агітували за демобілізацію українського війська і створення „народної міліції”. В листопаді 1917 р., коли з ініціативи С. Петлюри створено Генеральний військовий штаб, на чолі з головою української військової громади в Двінську, генералом Б. Бобровським, а в грудні того ж року, в Генеральному військовому штабі покликано до життя Управління української авіації на чолі з полковником В. Барановим, кількість придатних до експлуатації літаків нараховувалась понад 500 машин: два авіапарки у Києві і один в Одесі. До служби в українській авіації зголосилося понад 300 старшин з числа українців та росіян. Однак, зародки української авіації остаточно не оформилися: проти формування українського війська виступили міністри-соціалісти, давалися взнаки всякі саботажі з боку росіян, а що найголовніше – агресія більшовицької Росії, коли на Київ рушила їх армія. Проведена організаційна робота звелась нанівець [27].

Після таких подій Л. Шевченко повернувся на батьківщину, де взяв активну участь у революційних подіях. З початком Звенигородського збройного повстання очолив східну групу повсталих [11], а потім перебрав на себе головне командування. У ті дні про Л. Шевченка Ю. Тютюнник згадував: „Левко не вродився вождем; мав занадто лагідну натуру і шляхетне серце; здібний принести себе в жертву, але примусити інших було не в його натурі”. Проте в діях „голос його бринів рішуче. Відчувалася воля людини, яка вирішувала, щось важливе” [6, с. 97]. Отримавши від Ю. Тютюнника, який щойно повернувся з Києва, інформацію про те, що повстала лише Звенигородщина, а у провідників українського національного руху немає навіть планів щодо розвитку подій, Л. Шевченко все ж прийняв рішення штурмувати Звенигородку. У керівника повстанців жевріла надія, що перемога підніме на боротьбу селянство інших повітів України. Тут слід відзначити, здібності Л. Шевченка як стратега, адже дійсно перемога над німцями у Звенигородці зразу ж дала поштовх до розгортання селянського повстанського руху на Таращанщині, Уманщині, Жашківщині, Сквирщині, Канівщині та в інших регіонах Правобережжя. Далі Л. Шевченко намагався під керівництвом свого штабу об’єднати весь визвольний рух регіону. Були підготовлені відповідні звернення до повстанців інших

повітів. Більш того на допомогу в сусідні повіти були надіслані окремі загони. Проте далася взнаки стихійність повстанського руху: наближався період жнив і в більшості випадків селянське невибагливе життя не дозволяло жертвувати вирощеним врожаєм заради перспектив, обіцяних повстанськими ватажками [9, с. 3].

Звертає на себе увагу ще одна риса Левка Шевченка – чесність і порядність. Тютюнник з цього приводу писав: „То була людина, про чесність якої в мене не залишилося ні крихітки сумніву”. Піклуючись про долю Ю. Тютюнника, Шевченко у присутності свідків інсценував його арешт і допит, а далі з метою зменшити кару над селянами віддав себе у руки німецьких військ [30, с. 50].

Після арешту Л. Шевченка відправили до Києва, звідки він утік і до останніх днів перебування при владі П. Скоропадського переховувався на півдні України.

Про подальшу долю керівника селянського повстання на Звенигородщині дізнаємось із ряду матеріалів газети „Нова Рада”, де спочатку з’явилася стаття, у якій висувалися обвинувачення П. Скоропадському. Поміж інших злочинів бувшому гетьманові ставилося у вину „провокаційне повстання Павловського на Звенигородщині”. До речі, про керівну роль Михайла Павловського у повстанні знаходимо у дослідженнях П. Захарченка [8] та польського вченого О. Голіченка [5]. На наш погляд, таке твердження є дещо неточним. Зокрема колишній Звенигородський повітовий отаман М. Павловський, визнавши свою участь у підготовці повстання, офіційно і категорично заявив, що не брав участі у його проведенні. З метою уникнути арешту з боку влади та представників німецької сторони напередодні повстання він виїхав до Одеси, а потім на Кубань [15]. М. Павловський в опублікованому листі за 27 грудня 1918 р. в ролі провокатора назвав Левка Шевченка. На основі аналізу матеріалів О. Доценка, споминів Ю. Тютюнника та інформації самого Л. Шевченка простежуємо, що останній дійсно очолював назване повстання. У листі-відповіді М. Павловському в газеті „Нова Рада” від 7 січня 1919 р. Л. Шевченко сам коротко пояснив дійсну свою роль у повстанні: підтвердив свою згоду на пропозицію місцевих отаманів і селян очолити повстання і стати комендантом м. Звенигородка [28]. Закінчувався лист-відповідь твердженням, що „провокація” Л. Шевченка не більша від провокації

М. Павловського, який своїми відозвами в перші дні гетьманату подав думку про повстання, а потім утік із Звенигородщини. На початку січня 1919 р. Л. Шевченко виїхав до Звенигородки, скоріш за все для з'ясування певних обставин і стосунків. У той час у Звенигородці у службових справах перебував М. Павловський. Останній дав наказ арештувати Л. Шевченка. Арешт провів хорунжий Нечитайло, який у рапорті доповів, що під час ескортування арештований кинувся тікати і був забитий вартою 8 січня 1919 р. біля 20 години 20 хвилин на вул. Грецькій [у тексті листа – на вул. Гречеській – *В.Щ.*] [30, с. 52].

Таким чином, у боротьбі з німецькими та австрійськими військами селянський рух в Україні став масовим і набув форми повстань. Повстання то притихали, переходячи до боротьби невеликими партизанськими

загонами, то охоплювали ширші терени і творили кількатисячні повстанські армії. Як зазначив відомий український дослідник В. Солдатенко, частина повстанських загонів з часом перетворилась на постійні, подібні до регулярних, військові частини [23, с. 542]. Звісно, що боротьба революційних сил проти присутності в Україні німецько-австрійських військ та режиму П. Скоропадського стала вагомим чинником за повернення України на революційний шлях. Далеко не останню роль в цій боротьбі відігравали особистості, від рішень яких часто залежали успіхи окремих селянських виступів та й цілих повстань. Однією з таких постатей на Правобережжі, зокрема в ході Звенигородського збройного повстання селян був Левко Шевченко – нащадок видатного генія України Тараса Шевченка.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Борьба трудящихся Волыни за власть Советов (март 1917 г. – декабрь 1920 г.). Сборник документов и материалов. – Житомир: Житомирское областное издательство, 1957. – 480 с.
2. Великодні побажання. Гетьманові // Звенигородська думка. – 1918. – № 34. – 5 травня.
3. Винниченко В. Відродження нації / В. Винниченко. – Ч. III. – Київ–Відень, 1920. – 542 с.
4. Водяний Я. Вільне Козацтво в Чигирині / Я. Водяний // Літопис Червоної Калини. – 1930. – № 10.
5. Голіченко О.В. Польська військова організація і Звенигородське повстання / О.В. Голіченко // Проблеми регіональної історії в контексті загальноукраїнських подій. – К.: Синопис, 2009. – С. 126–129.
6. Даценко О. Історія Звенигородського Коша Вільного Козацтва / О. Доценко // Історичний календар Червоної Калини на 1933 р. – Львів, 1933.
7. Державний архів Черкаської області (ДАЧО). – Ф.Р. 505, оп. 1, спр. 1, арк. 33.
8. Захарченко П. Звенигородсько-таращанське повстання на Київщині у 1918 році: погляд із сьогодення / П. Захарченко // Історія України. – 1998. – № 7, 8. – лютий.
9. Захарченко П.П. Селянський рух в Україні у контексті антигетьманського повстання (осінь 1918 р.) / П.П. Захарченко. – К.: ТОВ „Міжнар. фін. агенція”, 1997. – 46 с.
10. Іванченко М. Вільне козацтво / М. Іванченко // Добридень. – 2000. – № 2–6. – С. 28–31; № 7–11. – С. 42–47.
11. Іванченко М. Звитяги й поразки звенигородських Вільних козаків / М. Іванченко // Прес Центр. – 2005. – № 18. – 14 грудня.
12. Коваль Р. Отамани Гайдамацького краю. 33 біографії / Р. Коваль. – К.: „Правда Ярославичів”, 1998. – 616 с.
13. Кульчицький Ю. Шаблі з плугів: Український повстанський рух у визвольних змаганнях / Ю. Кульчицький. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2000. – 260 с.
14. Лебединців Т. Гетьманщина і повстання / Т. Лебединців. – К.: Видавництво відділу преси УПСР, 1919. – 19 с.
15. Лист отамана Михайла Павловського // Нова Рада. – 1918. – № 243. – 27 грудня.
16. Мороз О., Злупко С. Українське селянство першої половини ХХ століття. Трагедія і героїзм / О. Мороз, С. Злупко. – Львів: „Універсум”, 1997. – 164 с.
17. Нова Рада. – 1918. – № 83. – 24 травня.
18. Під гнітом німецького імперіалізму (1918 р. на Київщині): Статті. Спогади. Документи. Хроніка. – Б.М.: Державне видавництво України, 1927. – 304 с.
19. Поділля в роки громадянської війни (лютий 1918 р. – грудень 1920 р.). Документи й матеріали. – Вінниця: Вінницьке книжково-газетне видавництво, 1959. – 488 с.
20. Правда. – 1918. – № 102. – 25 травня.
21. Сідак В. Національні спецслужби в період революції 1917–1921 рр. (невідомі сторінки історії) / В. Сідак. – К.: Видавничий дім „Альтернативи”, 1998. – 320 с.
22. Солдатенко В.Ф. Чому і як готувалось антигетьманське повстання / В.Ф. Солдатенко // Дзеркало тижня. – 2008. – № 41 (720), 1–8 листопада.
23. Солдатенко В.Ф. Українська революція. Історичний нарис: Монографія / В.Ф. Солдатенко. – К.: Либідь, 1999. – 976 с.

24. Тичина В.Є. Боротьба проти німецьких окупантів на Чернігівщині в 1918 р. / В.Є. Тичина. – Харків: Видавництво ХДУ ім. О.М. Горького, 1959. – 104 с.
25. Трудящі Черкащини в боротьбі за владу Рад 1917–1920 рр. Збірник документів та матеріалів. – Черкаси: Черкаське обласне видавництво, 1957. – 304 с.
26. Тютюнник Ю. Революційна стихія / Ю. Тютюнник. – Львів, 1937.
27. Шанковський Л. До історії української авіації [Електронний ресурс] / Л. Шанковський. – Режим доступу: <http://www.chota.plast.org.ua/aviohistoriPA.htm>. – Назва з екрану.
28. Шевченко Л. Лист до редакції / Л. Шевченко // Нова Рада. – 1919. – № 6. – 7 січня.
29. Щербатюк В., Беззубець О., Безрідна К. та ін. Край козацький. Довідник з історії Лисянщини / В. Щербатюк, О. Беззубець, К. Безрідна. – К., 2004. – 408 с.
30. Щербатюк В. Звенигородське збройне повстання / В. Щербатюк // Воєнна історія. – 2002. – № 2. – С. 43–53.

© **Владимир Щербатюк**
(Київ)

УЧАСТИЕ ПОТОМКОВ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО ЛЬВА И АНАНИЯ ШЕВЧЕНКО В КРЕСТЬЯНСКОМ ПОВСТАНЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ 1918 Г.

Статья освещает участие в крестьянском повстанческом движении 1918 г., в частности в Звенигородском вооруженном восстании, потомков Тараса Григорьевича Шевченко – Льва и Анянтия Шевченко. Прослежено развертывание массового крестьянско-повстанческого движения в Украине в 1918 г.

Ключевые слова: крестьяне, восстания, австро-германские войска, крестьянский повстанческий движение, Гетьманат, Лев Шевченко, Аняний Шевченко.

© **Volodymyr Shcherbatyuk**
(Kyiv)

PARTICIPATION OF TARAS SHEVCHENKO'S SUCCESSORS LEVKO AND ANANIY SHEVCHENKO IN THE PEASANT INSURRECTIONARY MOVEMENT OF 1918

The article is devoted to the participation of Taras Hryhorovych Shevchenko's successors Levko and Ananiy Shevchenko in the peasant insurrectionary movement of 1918, in particular, in Zvenyhorodka armed insurrection. The development of the mass peasant insurrectionary movement in Ukraine in 1918 has been traced.

Key words: peasants, insurrection, Austrian-German troops, peasant insurrectionary movement, Hetmanate, Levko Shevchenko, Ananiy Shevchenko

До редакції надійшла 5.10.2010.

УДК 94(477): 614"192"

© **Ірина Адамська**
(Київ)

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УСРР В 1920-Х РОКАХ

У статті розглянуто фінансове забезпечення медичної сфери УСРР в контексті її загального розвитку. Проаналізовано витрати державного та місцевого бюджетів на охорону здоров'я, визначено та досліджено інші джерела фінансування.

Ключові слова: охорона здоров'я, фінансування, бюджет, страхова медицина.

Розбудова УСРР в 1919-1929 рр. залежала від політичних та соціально-економічних чинників. Здійснення політики воєнного комунізму та перехід до нової економічної політики впливали на всі сфери життя країни. Охорона здоров'я не була виключенням – підґрунтям її розвитку стали загальні процеси. Розв'ій галузі в цей період визначали різні фактори: ідеологія більшовиків, організація

управління, формування мережі установ, кадрове забезпечення, господарче та медикаментозне постачання. Важливим чинником її функціонування було фінансування. Як і все господарство країни, охорона здоров'я не могла розвиватися без виділення на неї коштів.

Дослідження охорони здоров'я УСРР 1920-х рр. розпочали сучасники епохи. Найбільш детально висвітлювали проблему